

ARTICULUS II.

DE EXISTENTIA JURIS SEU LEGIS NATURALIS.

65. Gravissimam quaestionum omnium, quae deinceps occurrent, aggredimur. Porro existentiam legis naturalis, licet verbis admittant, re ipsa tamen negant, nedum ii qui intrinsecum boni et mali moralis (1) discrimen sustulerunt, verum etiam plerique recentiores pseudophilosophi et politici Helvetium, auctores operum *systematis naturae*, et *codicis naturae* Machiavellum etc. secuti, qui aut consuetudine et utilitate populorum et regnorum legem naturae metiuntur, aut dicta ista olim jam ab antiquis teste Thucydide et Tacito prolata, in *summa fortuna id aequius quod validius-Regi aut civitati imperium habenti, nihil injustum quod utile-Imperii gratia injurea in jus convertitur-Omnia esse virorum fortium etc.* iterum humano generi impudenter obtrudunt. Non minus ejusdem legis existentiae adversantur, qui vel hominem a Deo creatum fuisse *exlegem*, rationemque naturalem etiam primas justitiae et honestatis notiones *per se* haud posse intelligere dictitant, vel cum Thomasio et Fleischerio, praecepta naturalia non esse leges proprie dictas, sed mera consilia vel monita paterna, adstruunt. Omnes istos errores unica conclusione refellemus, idque facile praestabimus propter intrinsecum boni et mali moralis discrimen jam adstructum (2), suppositamque distinctionem legis naturalis ut est in subjecto, et in legislatore (3), atque saltem indirecte vindicatam definitionem ejusdem, quod sit *participatio legis aeternae Dei* (seu rationis et ordinationis divinae sapientiae) *in rationali creatura* (4).

PROPOSITIO.

*Existet lex naturalis veram ac propriam
legis rationem habens.*

66. Propositio in tota ejus extensione manifestissima erit, si constet, et Deum habere verum ac proprium jus legem

(1) Parte 1. cap. 2. artic. 3. n. 48.

(2) Ibidem nn. 49. 50. 51.

(3) Initio huius 2. Partis cap. 1. n. 58.

(4) Toto articulo praecedente.

hominibus imponendi, et eodem jure revera usum esse in lege naturali imponenda; atqui utrumque ita est. Et primum quidem manifeste ostenditur, quia soli Deo veri ac proprii characteres supremi ac perfecti naturae legislatoris competunt. Etenim ipse solus, utpote *creator et gubernator* totius universi, habet imperium, a quo omnis creatura etiam rationalis non tantum quoad existentiam, sed etiam quoad directiorem naturaliter debet esse dependens, eidemque subjecta. Ipse utpote *sapientissimus et omnipotens*, scit perfectissime omnes rationis gubernandi et imperandi rationali naturae accomodatas, habetque sufficientem virtutem suas ordinationes eidem rationali creaturae patefaciendi, ejusque voluntatem ad subjectionem, sicut oportet, movendi. Ipse utpote *summe perfectus ac bonus*, nequit non ordinare eandem creaturam rationalem in bonum eidem conveniens ac necessarium. Haec autem omnia ad rationem perfecti legislatoris sufficiunt, potestatemque seu jus Dei legem hominibus imponendi pro suo unumquodque modo constituunt sive potius manifestant et probant; cum nec in dubium sine absurditate revocari valeant, nec, ipsis suppositis, recte ratio ullam potest deprehendere causam, ob quam sibi homo rationabiliter persuadeat, tali legislatori non esse parendum quidquid tandem sit de quaestione circa titulum, seu potius radicem et fundamentum hujus juris. In qua re hoc tantum juvat advertere scilicet 1°. *fundamentum* istud non posse reponi cum *Hobbes* in sola *irresistibili potentia* Dei, et *imbecillitate* humana; secus jus hoc a mera physica oppressione et subjectione, ac tyrannico imperio non differret, necessitatemque in subditis patiendi, non vero morali obligatione jussis alterius obtemperandi inferret, omnibusque praeterea qui viribus physicis ac potentia caeteris praesant, imperium in alios sibi arrogandi occasionem praeberet. 2°. Neque similiter cum quibusdam aliis reponendum est fundamentum istud, aut in *praeceminentia* naturae, aut in collatione beneficiorum seu magna *beneficentia*; cum illa, admirationem et aestimationem sui in inferioribus ciere, necessitatemque agnoscendi ac forte etiam confitendi propriam demissionem dumtaxat praebere, haec vero, grati animi significationem tantum exposcere, queat; quod ab *inferiore*, et beneficiis *affecto* exerceri potest, quin *excellentiore* et *benefactoris* imperio se subjiciat, aut se subjiciendi necessitatem et aequitatem semper agnoscat. Quin imo, tituli etiam su-

perius indicati, scilicet creatoris et gubernatoris, sapientissimi, omnipotentis, ac summe perfecti et boni, si seorsim spectentur, nequeunt esse, ut consideranti facile patebit (1), radix ac fundamentum juris seu potestatis legem hominibus imponendi.

67. Altera minoris propositionis pars, scilicet, Deum actu legem naturalem hominibus imposuisse probari in primis potest a priori: 1°, ex eo quod Deus sit perfectus provisor et gubernator praesertim rationalis creaturae, ad perfectum autem provisorum et gubernatorum necessario spectat praecipere bona et vetare mala, quae ad ordinem gubernationis sunt necessaria, vel quae eidem opponuntur; non poterat igitur Deus talem ordinem a rectae rationis dictaminibus indicatum nec praecipere nec prohibere; praesertim si addas, summam sanctitatem et justitiam divinae voluntatis, cui non potest non displicere quod per se turpe et inordinatum est, nec non placere eidem contrarium et quidem non per simplicem voluntatis affectionem sed per absolutam complacentiam aut displicentiam, unde vult absolute tale opus fieri vel non fieri (2), quantum ad munus perfecti ac justii gubernatoris spectat. 2°, ex una parte, homo a Deo conditus ratione et libertate defectibili praeditus,

(1) Tituli illi veri legislatoris concipiantur seorsim, unum scilicet alterumve eorum ad exclusionem aliorum, et mox patebit quod dicimus. Sic e. g. supposito per absurdum titulo creatoris sine provisorum et gubernatorum, qui nempe de rebus a se creatis nullam curam haberet, nemo profecto rationabiliter poterit judicare, se illius jussis, etsi quae forent, morali necessitate obsequi debere. Similiter quis poterit debitum istud obtemperandi agnoscere, si legislator esset quidem creator et gubernator, attamen insipiens qui nesciret, imbecillis qui non posset, mala voluntate affectus qui nollet, homines sibi subjectos ad finem eorum naturae convenientem sicut oportet dirigere, aut si etiam ab illo assequendo eosdem retraheret?

[2] Simplex affectio complacentiae potest haberi de aliquo bono, de heroicae e. g. cujusdam virtutis, pura charitatis actu, qui est dumtaxat *de consilio*, sicut et simplex affectio displicentiae de hujusmodi actus omissione; at absoluta complacentia et displicentia illa est, quae respicit vel subsequitur morale bonum aut malum ab ordine naturali necessario requisitum vel eidem repugnans: unde a recta ratione primum ut necessario adprobandum et praecipendum, alterum ut necessario reprobandum et prohibendum, apprehenditur.

aptissimus est legibus moralibus recipiendis; ex altera vero, ordinatus fuit ad manifestanda divina attributa, et assequendam perfectam felicitatem, quod fieri non potest nisi per ordinatum libertatis usum ad regulam rectae rationis exactum; hanc proinde regulam non poterat Deus non praescribere, id est *praecipere*, et quidem efficaciter ac cum absoluto imperio, nisi velis supponere ipsum, et capacitatem naturalem frustraneam homini insipienter dedisse, et indifferentem esse tam relate ad executionem ordinis a se constituti, quam relate ad moralem rationalis creaturae perfectionem, quod summae ejus sapientiae ac bonitati directe adversaretur. Deinde hoc constitueret moralem hominum conditionem deterioiorem physica conditione brutorum, quae necessario ac efficaci instinctu, ad actus et finem exigentiae eorum naturae convenientem, sufficienter sunt directa. 3°, ex supposita naturali vita sociali hominis, non poterat Deus, tamquam sapiens naturae institutor, saltem aliquas leges non imponere, sine quibus nec societas subsistere, nec aliae leges ab ipsis hominibus latae vim ac roborem habere possent [1], et insuper solis arbitrariis humanis legibus non satis conservationi humanae societatis fuisset provisum.

A posteriori quoque id ipsum evincitur, 1°, ex eo, quod constat adesse omnibus hominibus communia et practica quaedam rationis principia, quae nequeunt spectari nisi ut impressiones ordinis divinae sapientiae, quem Deus non potest non velle servandum, nisi se ipsum neget: sicut enim humana ratio est participatio quaedam divinae rationis (non enim ad instar cujusdam rei sibi extrinsecae et coexistentis eam efformavit), ita et ordinatio ejusdem rationis humanae, est participatio rationis divinae sapientiae ordinantis, unde, potest argui cum Tullio (2): *Quibus enim ratio a natura data est usdem etiam recta ratio data est; ergo et lex, quae est rec-*

(1) Si inter caetera sub lege naturae non contineretur e. g. *neminem esse laedendum, suum unicuique esse tribuendum*; possentne homines in vita sociali consistere? Similiter, si jure naturae non teneremur e. g. *politicae potestati obtemperare, bonum particulare communi bono postponere*; quodnam quaeso superesset validum motivum, quatenam moralis necessitas humanis legibus nos subjiciendi? Aut denique quamnam normam, humana sapientia frequenter deficiens, in suis legibus condendis sequi deberet?

(2) *De legibus* libr. 1. cap. 12.

ta ratio in iubendo et vetando, Quam pariter legem, sic etiam expressit (1): *Est igitur haec non scripta sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.* 2.º, ex communi omnium iudicio, quod se manifestat saltem in iis, qui nimis rationis lumen non deturparunt; quique practica rationis dictamina velut legem ab extrinseco derivatam spectant (2), dum de actibus etiam occultis vel mere internis ad eorum normam exactis, intra se semetipsos iudicant, approbant vel reprobant, tamquam rationem cuidam alii de ipsis redditori; quod evidentissime ostendit, practica rectae rationis principia esse manifestationis supremae legis a ratione divinae sapientiae mentibus nostris impressae. Haec porro apprime consonant divinis litteris, dicente Apostolo (3); *Gentes, quae legem non habent, [scriptam scilicet et Moysi revelatam] naturaliter ea, quae legis sunt faciunt; ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.*

68. Ex allatis probationibus sponte sua fluit 1.º, legem quam adstruimus esse vere *divino-naturalem*, solam sufficientem ad continendos homines in officio, habereque veram legis, et non *meri concilii* rationem, utpote quae dimanat ab efficaci supremi legislatoris imperio, vim obligandi habentis. 2.º, eam esse, *universalissimam* ratione temporis, locorum et personarum, utpote rationali naturae, quae semper, ubique, et in omnibus etiam imperantibus et belligerantibus est eadem, ab omnipotenti Deo per participationem rationis divinae sapientiae ordinantis impressa; unde non nisi per turpissimam assentationem ausi sunt pseudo-politici nostri summos principes et belligerantes hac lege solvere. Id vero confirmatur ulterius etiam ex eo, quod huiusmodi homines sive considerentur respectu ad Deum, sive ad alios aequali potestate praeditos, sive ad coeteros homines sibi subjectos et non subjectos, tam ratione eorum officii et conditionis, quam universalis totius humanae societatis boni, aequali vel longe majori necessitate [utpote qui majori potestate praediti, plus

(1) *Oration. pro Milone* cap. 4.

(2) Vide dicta artic. praecedenti n. 63. in respons. ad Instant.

(3) *Epistol. ad Romanos* cap. 2. v. 14.

mali majoremque boni communis et particularis jacturam, si *exleges* fuissent, caeteris praestare valent] legibus naturae et providentia deesse videretur in his, quae maxime ejus ordinationem ac curam ex sui natura requirunt. 3.º, eam esse sufficienter humano generi *promulgatam*, tum quia nemo pleno rationis usu praeditus, *generalia* hujus legis principia, seu *prima* practica rationis dictamina unquam ignoravit, sicut tota humana docet historia (1), quamvis nonnulla eorum a plerisque populis barbaris plus minusve deturpata fuerunt; cum etiam quia nequit invincibiliter ignorari, dari quemdam sapientissimum, omnipotentem, et beneficium humanae rationalis naturae conditorem et gubernatorem, qui eam, ad convenientem sui finis adeptionem, legibus communivit. Omnia haec eleganter expressit Tullius (2) dum ait: "Est quidem vera lex recta ratio naturae congruens; diffusa in omnes, constans, sempiterna; quae vocet ad officium iubendo, vetando a fraude deterreat; quae tamen neque probos frustra jubet aut vetat, nec improbos jubendo aut vetando movet. Huic legi nec obrogari fas est, neque derogari ex haec aliquid licet, neque tota abrogari potest: nec vero aut per senatum aut per populum solvi hac lege possumus: neque est quaerendus explanator aut interpretes ejus alius; nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac; sed et omnes gentes et omni tempore una lex et sempiterna et immutabilis continebit; unusque erit communis quasi magister et imperator omnium Deus; ille legis hujus inventor, disceptor, lator; cui qui non parebit, ipse se fugiet ac naturam hominis aspernatus hoc ipso luet maximas poenas, etiamsi cetera supplicia, quae putantur, effugerit." (3)

(1) Vide testimonium Tullii superius allatum Part. 1. cap. 2. artic. 3. num. 50.

(2) *De Republica*. Fragmentorum libr. 3. cap. 22. prout refert Lactantius *Divinar. Institution.* libr. 6. cap. 8. Vide horum fragmentorum *De re publica* collectionem et editionem ab Eminent. viro Angelo Majo factam Romae 1822.

(3) Testimonium istud Tullii omnia legis naturalis constitutiva quin et alias proprietates a nobis inferius exponendas comprehendit. Porro quae hic modo diximus pluribus hac de re quaestionibus proponendis simul satisfaciunt. 1.º, vindicatum est jus Dei legem hominibus imponendi. 2.º, eiusdem juris sive potestatis ve-

69. Opponunt 1.º Etiam bruta animalia participant *de ratione divinae sapientiae ordinantis*; ergo et ipsa subjiciuntur proprie dictae legi. Deinde, quia homo est maxime sui juris, seu liber, minus cunctis entibus legi subjiciendus erat; praesertim quod per legem impositam, nimis donum libertatis coaretaretur.

Resp. ad 1.^m Bruta animalia irrationali dumtaxat modo participant rationem divinae sapientiae ordinantis; unde eorum ordinatio *legis tantum physicae* denominationem habere potest, non autem *moralis*, quae necessario postulat subjectum liberum ac proinde rationale.

Ad 2.^m Evidentissima ratio palam ostendit, voluntatem absolute liberam nulli legi subjectam et tamen recte ordinatam, illam tantum posse esse cui relictio est essentialis, quaeque proinde ipsa sibi lex est, qualis uni et soli Deo convenit: voluntati autem creatae et liberae, utpote defectibili, maxime conveniens et bonum quin et necessarium fuit subjici, et dirigi a lege praesertim naturali et divina, quae absque periculo erroris rationalem creaturam in proprium finem ordinat. Haec porro subjectio humanae voluntatis eam apprimè perficit, quin donum illius libertatis imminuat; cum et non experiri aut non habere necessitatem moralem dirigendi actiones suas ad assequendam propriam felicitatem, non est perfectio, sed imperfectio et libertas voluntatis creatae nulli legi subjecta, non est libertas sed *licentia*.

Instat. Homo cum primum oritur non est compos rationis, ideoque incapax legis; oritur itaque *exlex*, dictata vero practica rationis sunt fructus sponte adolescentes ex ipsa nostra rationalitate. Praeterea, etsi quaedam voluntas Dei circa huiusmodi dictamina supponi possit; tamen quia lex non habetur nisi talis voluntas legislatoris intimetur, nihilque est quod necessitat Deum ad hanc intimationem, cum sit liber; nequit ex ratione constare legem hanc latam fuisse. Quid quod? Si hoc constaret, lex divina positiva seu revelata circa praecepta moralia, foret dicenda inutilis.

Respon. ad 1.^m Conformatio rationis in concreto, seu ri characteres falsis titulis exclusi assignati fuerunt. 3.º, existentia legis naturalis adstructa. 4.º, eiusdem legis vera et propria ratio constituta. 5.º, universalitas absoluta indicata. 6.º, promulgatio sufficiens vindicata: quamquam haec postrema melius adhuc innotescet ex dicendis capite sequenti de perspicuitate ejusdem legis naturalis.

dispositio animi rationalis ad practica dictata habenda, optime concipi potest in animo etiam dum actuali usu rationis destituitur vel impeditur, ut enim observavimus superius (1), lex naturalis spectata quatenus in subjecto non solum potest considerari in *actu* sed et in *vi* seu *potentia* habitualiter sive permanenter in rationali animo nostro existente; unde patet, falsum esse animum oriri, vel quandoque saltem esse simpliciter *exlegem*. Practica vero et actualia rationis nostrae dictata, sunt utique fructus spontanei ipsius rationalitatis, quatenus non sunt necessario concipienda instar idearum ingenitarum; non autem ita spontanei, quasi non penderent a participatione rationis divinae sapientiae ordinantis, vel possent non dicere respectum ad Deum ut legislatorem; aut quasi etiam quoad *potentiam* non pertinerent ad necessariam naturae nostrae constitutionem.

Ad 2.^m Sicut supposita prudenti providentia et gubernatione divina circa homines, non poterat Deus non velle ordinationem suae sapientiae eorundem rationi participare, ita consequenter vi ejusdem providentiae non poterat non velle ejusdem ordinationis manifestationem, quod tantum significare potest in casu praesenti *intimatio*; quam ipsum iudicium rectae rationis, insitum naturaliter hominibus sufficienter indicat, vel ex eo quod doceat talem divinam providentiam, quae Deum decet, estque moraliter necessaria ad plenum dominium ejus, et debitam subjectionem hominis ad ipsum, in qua providentia haec legislatio continetur.

Ad id quod postremo loco additur dicimus primo, nonne firmior est veritatis cognitio duplici potius quam uno cognitionis medio comparata, et motivo certitudinis suffulta? Deinde intimatio per legem divinam positivam moralium praeceptorum, etiam sola ratione cognitorum, prodest saltem ad arguendam humanae mentis et cordis perversitatem ut ait S. Augustinus (2): *Ne sibi homines aliquid defuisse quererentur, scriptum est in tabulis quod in cordibus non legebant. Non enim scriptum non habebant, sed legere volebant.*

70. Opponunt II.º, cum Christiano Thomasio et Fleischeri contententibus ordinationem divinae sapientiae non

(1) Initio hujus partis et capitis n. 58.

(2) *In psalm. 57. n. 1.*

praeceptis sed monitis et consiliis dumtaxat constare. 1°, quia ratio sibi relicta nescit, quod Deum debeat concipere ut regem aut dominum. 2°, quia sapientis est magis concipere Deum ut doctorem juris naturae, quam ut legislatorem, potius ut patrem, quam ut dominum; doctoris autem et patris jussa, potius sunt consilia quam imperia. 3°, quia si concipiatur Deus ut dominus imperans, videretur suam utilitatem more *despotico* quaerere. 4°, si consulamus agendi modum et conscientiam, dum ex. gr. res necessarias ab vitam prosequimur, noxia declinamus; vel dum leges naturales aut honesti regulas sectamur, mox deprehendimus, nos non jussa quaedam alterius executioni mandare, sed necessarium naturae *instinctum* sequi; qui nos docet, haec ad nostri conservationem, vel ad felicitatem et tranquillitatem vitae pertinere.

Respond. *neg. Antec.* cujus probationes, sunt merae et gratuitae assertiones. Ad 1^m. et 2^m. dicimus id falsum esse, ut patet ex fundamento, et ex eo, quod secus ratio sibi relicta neque scire deberet, Deum esse hominis creatorem, conservatorem ac gubernatorem, cum quibus notionibus immediate nequitur conceptus supremi Domini ac regis; cujus quidem summa perfectio ac bonitas, praebet quoque rationem spectandi ejus regimen tamquam sapientissimi doctoris, vel magistri et amantissimi patris, at non excludit aequalem necessitatem agnoscendi in ipso veram rationem domini, legislatoris, ac judicis cui suae sapientiae ordinationes nequeunt esse indifferentes. Unde et quod ex secunda assertionem infertur, non valet nisi sermo esset de doctore et patre, qui non est simul princeps, vel qui non agit ut princeps et legislator; quamquam etiam patris ordinationes, filium ad finem honestum, vi paternae auctoritatis, dirigentis, non sunt communiter mera consilia sed jusa, veram obedientiam ex parte filii postulantia.

Ad 3^m, negari debet suppositam quasi non daretur medium inter dominum imperio arbitrario et *despotice* subditos gubernantem, omniaque etiam cum oppressionem subditorum in propriam utilitatem trahentem, et merum doctorem vel consiliarium monita aut consilia dumtaxat praebentem. Hoc utique sapientis et recta ratione utentis est, exhibere sibi, uti debet, Deum sapientissima sua dispositione et imperio etiam in ordinatione creaturarum ad gloriam suam; tamquam ad unicum finem operis se ipso dignum,

earum dignitati et utilitati potius quam suae, cum nullius rei sit indigus, consuluisse.

Ad 4^m *antecedentis* probationem quod afertur, situm est in mera confusione eorum, quae apprime sunt distinguenda; aliud namque est, quod dum quis sola sensibilitate illectus cibum ex. gr. aut potum sumit, nihil in hoc intendat praeter satisfactionem exigentiae naturae et implicite ejusdem naturae conservationem; aliud vero quod reflexe et ex rationis praescripto operans nequeat vel non debeat in his aut similibus actibus agnoscere, se non esse vitae suae dominum, ideoque sibi incumbere onus sive debitum honestis mediis eam conservandi: contrarium qui statuit, eandem brutis ac hominibus conditionem assignat. Similiter aliud est, quod dum quis regulis honestatis obsecundans cohibet se ex. gr. a sumenda vindicta, vel subvenit necessitati alicujus egeni, possit id dirigere ad aliquam etiam hujus vitae felicitatem vel e. g. animi tranquillitatem assequendam; aliud vero, quod in nullo casu ac circumstantiis idipsum praestandi, necessitatem ac debitum, seclusa etiam praesentis vitae felicitate, agnoscere valeat: quod postremum falsum est. Tandem nimis perniciose impulsus necessarius ad ponendas quasdam actiones morales seu *sensus moralis*, simpliciter *instinctus* naturae appellatur, cum *instinctus sensitivus* tum ratione objecti tum frequentis oppositionis cum *sensu morali* toto genere ad invicem discriminentur (1).

(1) Vide dicta superius (part. 1. cap. 2. artic. 4. n. 52 et 53). ubi ostendimus *sensum moralem* in ipsa nostra rationali natura fundari, ideoque spectandum et vocandum esse *instinctum rationalem*, non vero *sensitivum*. Hoc insuper utriusque discrimen apprime notandum est. *Instinctus sensitivus* (qui tamen in hominibus propter eorum ordinationem ad vitam socialem et donum rationalitatis est exiguus in comparatione ad pleraque animalia bruta) respicit dumtaxat quasdam e. g. propensiones ad actus conservationi vitae animalis positive inservientes, vel horrorem ab aliquo lapsu, sensibile dolore etc. e contra *sensus moralis* porrigit se ad objecta mere intellectualia, qualia sunt, e. g. conformitas vel deformitas alicujus actionis a regula morum, quam sponte adprobamus vel reprobamus, prosequimur vel refugimus. Praeterea quod secundum *sensum moralem* est gratum, evadit frequenter molestum relate ad *instinctum sensitivum*, et vicissim, sic porrigere manum cadenti, opem ferre purulento aegroti rationi placet, displicet sensibilitati: contrarium accidit dum quis e. g. inordinatae concupiscentiae fraena relaxare contendit.